

Myšlenka (a pojem)

Je zásadní rozdíl mezi pojmem a myšlenkou, neboť pojem nemůže být myšlen více způsoby, zatímco myšlenka ano. To je však třeba nejen vysvětlit, ale zejména ospravedlnit. Pojmovost je obrovským pokrokem, přímo přelomem v dějinách myšlení, neboť umožňuje přesnost, jaká je pro narativitu nejen nemyslitelná, ale přímo vyloučená. Mnoho autorů se v minulosti domnívalo (a mnoho se dokonce dodnes domnívá), že pojmy jsou původně nějak odvozovány ze zkušenosti, zejména z vjemů, a teprve mnohem později že mohou být konstituovány v jisté (spíše jen relativní) nezávislosti na ní (resp. na nich, tj. na vjemech). Je to chybný pohled na věc, i když jeho kořeny této chybnosti mohou být dobře pochopeny. Karteziánský racionalismus měl navzdory mnoha omylům nepochybnou oprávněnost, když zdůrazňoval aktivitu a spontaneitu rozumu, kterou nelze (jak to pěkně formuloval Leibniz) najít ve smyslech samých, a kterou nelze ze smyslů ani odvodit. Nicméně zatímco smyslová zkušenost nám nikdy nepostačí k uspokojivému chápání věcí, tj. k porozumění smyslu, bez něhož by prostě splývaly s chaotickou změť „skutečností“, rozum se s takovou chaotičností principiálně nesmiřuje a hledí skutečnost „sformovat“ resp. rozpoznávat po svém. Někdy se může zmýlit, ba může se dostat do vleku omylů na velmi dlouho dobu a působit po mnoho generací, ale zároveň je vždy schopen se na sebe, na své výkony a tedy také na své omyly třeba po dlouhém čase kriticky podívat a de facto je objevit, rozpoznat, odhalit a pokoušet se o nápravu. Je to mu tak proto, že není zcela závislý na paměti, která časem ochabuje, nýbrž dokáže se opřít o něco, co není resp. nemusí být s ochabující pamětí oslabováno, totiž o myšlenku. Ta sice zprvu může někdy přispívat k tomu, že si někdy spíše než to, co se vskutku událo, pamatujeme to, co jsme o tom tehdy a také později říkali a co jsme si mysleli (víme, jak se při soudních svědectvích snaží jak obžaloba, tak obhajoba obojí pečlivě rozlišovat). Tato nesnáz je však naprosto zásadně překonána tam, kde už vůbec nejde o paměť (nebo jen ve zcela pomocné úloze) a kde nový druh „pochopení“ nám dovoluje, abychom se navždy stali přímými „svědky“ toho, co jsme pochopili, přesněji, co jsme „nahlédli“. A právě zde se musíme pokusit odlišit funkci pojmů, s jejichž pomocí „konstruujeme“ příslušné intencionální objekty, od funkce „myšlenek“ (zatím užíváme tohoto víceznačného pojmenování), které sice bez pojmů nemohou být myšleny, ale které přesto nejsou produktem ani pojmů, ani našeho pojmového aparátu, ale ani našich myšlenkových výkonů vůbec.

(Písek, 011111-1.)